

Téma č. 15: Hudobné druhy a predstavitelia programovej hudby 19. storočia

1. Programová hudba

- **Definícia:** Druh hudby, ktorý podriaďuje hudobné stvárnenie mimohudobnému obsahu (literárny námet, obraz, prírodný jav).
- **Obdobie:** Rozkvet približne od 30. rokov 19. storočia.
- **Vznik nových druhov:** Programová symfónia, symfonická báseň, symfonický obraz, fantázia, rapsódia.

2. Hlavné hudobné formy

Programová symfónia

- Orchesterálne dielo (môže obsahovať aj vokálnu zložku).
- Nedodržiava striktné formu sonátového cyklu (počet častí môže byť menší aj väčší).
- **Práca s centrálnou myšlienkou:** Využíva tzv. **idée fixe** (monotematizmus) – ústredný motív, ktorý sa vracia v rôznych obmenách.
- **Príklady:** * H. Berlioz: *Fantastická symfónia* (5 častí)
 - F. Liszt: *Faustovská symfónia* (3 časti), *Danteovská symfónia*

Symfonická báseň (SB)

- Jednočastové orchesterálne dielo bez ustálenej formovej schémy.
- Za predchodcu SB možno považovať **programovú predohru**:
 - F. M. Bartholdy: *Sen noci svätajánskej*
 - L. van Beethoven: predohry *Egmont*, *Zrúcaniny Atén*
 - H. Berlioz: *Rímsky karneval*
- **Námety:** Často eposy alebo mýty.
- **Najznámejší autori a diela:**
 - B. Smetana: cyklus *Má vlast* (*Vltava*, *Šárka*, *Z českých luhů a hájů*)
 - A. Dvořák: *Vodník*, *Poludnica*, *Zlatý kolovrat*, *Holubica* (zo zbierky *Kytice*)
 - P. I. Čajkovskij: *Manfred*

Fantázia

- Skladba vol'ného charakteru.
- Tvorená rôznymi motívmi, ktoré nie sú pevne stanovené.
- Môže obsahovať improvizáčne pasáže.
- Hudba sa posúva neustále dopredu, neobsahuje repetície ani reprízy.

Rapsódia

- Jednočastová skladba, obsahuje množstvo kontrastných tém a nálad.
- Považuje sa za improvizatívny hudobný druh.
- **Rozdelenie:**
 - Vokálna (napr. J. Brahms: *Alto rapsódia*)
 - Inštrumentálna

3. Hlavní predstavitelia

Hector Berlioz

- Zakladateľ programového symfonizmu.
- „Otec“ modernej inštrumentácie a orchestra (napísal knihu o inštrumentácii).
- Jeho hudba nebola národne špecifická, písal aj pre armádne účely.
- Študoval medicínu, neskôr (v 23 rokoch) nastúpil na konzervatórium v Paríži.
- **Fantastická symfónia (1830):**
 - Prvá programová symfónia.
 - Pôvodný názov: *Epizóda zo života umelca*.
 - Program určil sám, pramení z jeho neopätovanej lásky k herečke Henriete Smithson.
 - Využíva tému *Dies irae*.
 - Venovaná ruskému cárovi Mikulášovi I.
 - **Časti:** 1. Sny a vášne, 2. Na plese, 3. Scéna na vidieku, 4. Cesta na popravisko, 5. Sabat čarodejníc.
- **Ďalšia tvorba:**
 - Programové symfónie: *Harold v Taliansku* (sólo pre vilu), *Rómeo a Júlia*, *Smútočná a triumfálna symfónia*.
 - Overtúry (predohry): *Kráľ Lear*, *Rímsky karneval*.
 - Opery: *Beatrice a Benedikt*, *Trójanica*.
 - Hudobná dráma: *Faustovo prekliatie*.

Franz Liszt

- Zázračné dieťa, koncertoval od detstva. Študoval vo Viedni klavír a kompozíciu (u Antonia Salieriho).
- Vo svojich dielach využíva celú šírku klaviatúry.
- Jeho kompozície reprezentujú hudbu celého 19. storočia.
- **Faustovská symfónia:**
 - Vrcholná programová symfónia na Goetheho námety.
 - 3 časti: 1. Faust, 2. Magdaléna, 3. Mefistofeles.
- **Ďalšia tvorba:**
 - Programová symfónia: *Danteovská symfónia*.
 - Symfonické básne: *Prometeus*, *Orfeus*.
 - Klavírna tvorba: Koncerty Es dur a As dur, *12 transcendentálnych etúd*, 19 rapsódií, *Totentanz* (Tanec mŕtvych).

- Duchovná tvorba: omše (napr. *Ostrihomská omša*).

4. Další skladatelia a diela

- **Bedřich Smetana:** *Richard III.*, *Valdštejnov tábor*, cyklus *Má vlast*.
- **Antonín Dvořák:** *SB Vodník*, *Poludnica*, *Zlatý kolovrat*, *Holubica*; programové predohry *V prírode*, *Karneval*, *Othello*.
- **Alexander Borodin:** člen „Mocnej hárstky“, programová symfónia *Bohatierska*.
- **Nikolaj Rimskij-Korsakov:** *Šeherezáda*.
- **Modest Musorgskij:** *Obrázky z výstavy*.
- **Richard Strauss:** predstaviteľ postromantizmu, symfonické básne: *Don Juan*, *Život hrdinu*, *Smrť a vykúpenie*.
- **Petr Il'jič Čajkovskij:** *Manfred*, *Talianske capriccio*.